

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2021-42-11>
УДК 342.4(477)

О. І. Зозуля, доктор юридичних наук, доцент,
завідуючий науковим сектором порівняльного
конституційного та муніципального права НДІ
державного будівництва та місцевого самовря-
дування НАПрН України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС У ПЕРШІ РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

***Анотація.** Виконано аналіз перебігу та змісту конституційного процесу у перші роки незалежності України, визначено сутність і особливості змін, внесених до Конституції Української РСР 1978 р., низки конституційних проектів і Конституційного Договору 1995 р., а також обґрунтовано шляхи вдосконалення сучасної конституційної реформи в Україні.*

***Ключові слова:** конституційний процес, незалежність, Конституційний Договір, Конституція, Україна.*

Постановка проблеми. Конституційний процес в Україні щодо розробки, прийняття та зміни Основного Закону на різних етапах тридцятиріччя незалежності України має різні передумови, цілі та змістове наповнення. При цьому особливий інтерес становить період 1991–1996 рр., що відображає процеси первинного формування конституційного законодавства незалеж-

ної України. Адже належне врахування неоднозначного досвіду такого конституційного реформування сприятиме послідовності та виваженості сучасних конституційних реформ, зокрема в контексті можливого повторного розгляду частини тодішніх нереалізованих конституційних пропозицій. З огляду на це нами й вбачаються актуальними питання конституційного процесу в перші роки незалежності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перебігу конституційного процесу після відновлення незалежності України раніше вже розглядалась такими вченими, як Н. В. Агафонова, Є. П. Євграфова, А. Р. Крусан, Р. М. Максакова, В. Л. Федоренко, Ю. О. Фрицький та ін. Разом із тим зазначені дослідження стосуються переважно тільки деяких аспектів конституційної реформи в перші роки незалежності України, комплексно не характеризуючи основні етапи підготовки та внесення конституційних змін протягом 1991–1996 рр. у контексті вже сучасних потреб і векторів конституційного реформування в Україні.

Саме тому **метою статті** є аналіз перебігу та змісту конституційного процесу в перші роки незалежності України, визначення його сутності й особливостей, а також обґрунтування шляхів удосконалення сучасної конституційної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проголошення у Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 [1] демократизації політичного режиму, забезпечення верховенства права, розподілу влади та пріоритету прав людини і в подальшому відновлення незалежності України 24.08.1991 зумовило потребу активізації конституційного процесу в Україні. При цьому фактично можна говорити про два напрямки даного конституційного процесу — підготовку та напрацювання Конституції незалежної України і внесення змін до чинної на той час Конституції Української РСР від 20.04.1978 [2].

Одним із перших напрацювань утвореної ще Постановою Верховної Ради Української РСР від 24.10.1990 № 405-XII Комісії по розробці нової Конституції була Концепція нової Конституції України (Постанова Верховної Ради Української РСР від 19.06.1991 № 1213-XII [3]), значна частина положень якої у під-

сумку була покладена в основу Конституції України від 28.06.1996. Зокрема, це такі засади конституційного ладу, як економічний, політичний та ідеологічний плюралізм, верховенство права, визнання людини найвищою соціальною цінністю, поділ державної влади на гілки, створення механізмів їх взаємоконтролю і взаємодії, розмежування компетенції між центральною владою і органами самоврядування, імпічмент Президента України тощо. Водночас, зважаючи на досвід державного і суспільного розвитку, навряд чи можна погодитись із передбаченою Концепцією Конституції України від 19.06.1991 президентською формою державного правління, остаточною невизначеністю конституційних гарантій української мови як державної мови, заборonoю розпуску парламенту главою держави (що не забезпечує між ними достатніх важелів стримувань і противаг), затвердженням Президентом України повноважень голови місцевої ради (що послаблює місцеве самоврядування і ставить його у залежність від держави). Дещо некоректним було й визначення Верховної Ради України як органу законодавчої влади, що діє «на професійних засадах», оскільки до народних депутатів України безпосередньо не висуваються обов'язкові вимоги щодо їх фаху, кваліфікації та професійного досвіду, у тому числі при формуванні персонального складу парламентських робочих органів.

Натомість деякі інші нереалізовані положення вказаної Концепції являють певний інтерес у контексті сучасної конституційної реформи в Україні. Так, наприклад, цілком слушно йшлося про потребу закріплення Конституцією України основ формування, розвитку й захисту громадянського суспільства, засад його взаємозв'язків із державою. Чинна Конституція України тією чи іншою мірою визнає та гарантує основні принципи громадянського суспільства, але не містить окремого розділу, присвяченого йому, так само як не використовує і самого терміна «громадянське суспільство». Тут також можна погодитися з А. Р. Крусян, що для ефективізації конституційних засад формування громадянського суспільства доцільно доповнити преамбулу Конституції України положеннями щодо пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та спри-

яння держави утвердженню громадянського суспільства [4, с. 38]. Подібний розвиток конституційних засад загалом сприятиме реальному превалюванню громадянського суспільства над державою та забезпеченню нею його нормального функціонування.

Крім того, Концепцією Конституції України від 19.06.1991 передбачалося право народу не тільки на ініціювання референдуму, а і на законодавчу ініціативу. Наприклад, за проектом Конституції України від 01.07.1992 законопроект міг вноситися від імені не менше 300 тисяч виборців. Щодо цього можна вказати актуальний законопроект від 29.08.2019 № 1015, яким пропонується віднести народ до суб'єктів права законодавчої ініціативи. Ця ініціатива загалом підтримується і в науковій літературі [5, с. 39; 6, с. 44]. На нашу ж думку, надання народу такого права має здебільшого ідеалістичне значення, аніж практичний зміст, з огляду на достатність інших суб'єктів права законодавчої ініціативи, які обрані народом і виражають його волю (450 народних депутатів України та Президент України). Тут також маємо погодитися з Конституційним Судом України, який у своєму Висновку від 13.11.2019 № 5-в/2019 [7] зауважує щодо необхідності конституційної конкретизації поняття «народ», а також встановлення кількості громадян України, які мають право голосу, для здійснення законодавчої ініціативи.

Доволі цікавим вбачається і запропоноване притягнення Президента України до конституційно-правової відповідальності за порушення Конституції та законів України шляхом дострокового припинення повноважень унаслідок висловлення йому недовіри на референдумі. Така можливість проведення всеукраїнського референдуму з цього питання свого часу передбачалась Конституцією Української РСР від 20.04.1978 (із внесеними змінами) і п. 1 ч. 1 ст. 13 Закону України від 03.07.1991 № 1286-XII [8]. Не залишаючи поза увагою організаційну і процедурну складність означеного механізму, він може розглядатись як один із потенційно ефективних засобів розв'язання державно-правових конфліктів. Крім цього, наразі висловлюються і певні ініціативи щодо запровадження можливості відкликання народного депутата України [9] (про це згадувалося ще у проекті Конституції України від 01.07.1992

і в Конституції Української РСР від 20.04.1978), реалізація чого вбачається нами досить ускладненою з огляду на застосування пропорційної виборчої системи й суперечливість переходу до імперативного депутатського мандата.

Варта уваги і викладена в Концепції Конституції України від 19.06.1991 пропозиція щодо запровадження інституту віце-президента України. Це могло би сприяти спрощенню заміщення поста Президента України в разі дострокового припинення його повноважень, у тому числі під час гострої суспільно-політичної кризи. Проте вказане потребує не стільки запровадження інституту віце-президента, як удосконалення конституційно-правового регулювання підстав і порядку дострокового припинення повноважень Президента України та тимчасового виконання його обов'язків.

В аспекті перебігу конституційної реформи в Україні варто більш детально звернути увагу й на проект Конституції України, викладений у Постанові Верховної Ради України від 01.07.1992 № 2525-XII [10], положення якого багато в чому змістовно та текстуально були покладені в основу чинної Конституції України. Зокрема, це проголошення України демократичною, правовою, соціальною державою, розгорнуте закріплення основних прав і обов'язків людини, визнання місцевого самоврядування тощо. Хоча в той же час проект Конституції України від 01.07.1992 є дещо переобтяженим, з одного боку, декларативними нормами, а з іншого боку, надмірним розширенням предмета конституційного регулювання (наприклад, питаннями підприємництва, екологічної експертизи, мети покарання за злочин і т. ін.). А передбачене «призупинення» виборчого права для осіб, які утримуються в місцях позбавлення волі, мало загальною недемократичний і дискримінаційний характер і взагалі не відповідало вимогам ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966.

Натомість до переваг згаданого проекту порівняно з чинною Конституцією України, наприклад, можна віднести виділення окремого розділу, присвяченого загальним засадам конституційного ладу, і визнання «природних прав і свобод людини» як конституційно-правової категорії. З позитивного боку варто

відмітити можливість дострокового припинення повноважень не всього складу уряду, а лише конкретного міністра, а також поширення (за прикладом США) процедури імпідменту не тільки на главу держави, але й на інших посадових осіб, що призначаються парламентом.

Інша норма проекту Конституції України від 01.07.1992 чітко визначала заборону громадянину України одночасно мати громадянство іншої держави. Зазначимо, що саме відсутність такої заборони як на конституційному, так і на законодавчому рівнях зумовила низку проблем фактичного біпатризму (зокрема ухилення від юрисдикції правоохоронних органів, зайняття біпатридами посад в органах влади), що створюють загрози національній безпеці в умовах агресії Російської Федерації. Сьогодні висловлюються законодавчі пропозиції щодо врегулювання питань подвійного громадянства (законопроекти від 25.01.2021 № 4640, № 4641, № 4642). Проте, оскільки заборона або дозвіл подвійного громадянства може розглядатися в контексті засад державного ладу й має визначальний вплив на конституційно-правовий статус особи, вважаємо слушним забезпечення однозначної конституційної визначеності з цього приводу. Щодо цього С. Константиновський [11, с. 166], наприклад, пропонує закріпити в Конституції України право на множинне громадянство лише на підставі двосторонніх міжнародних договорів (як це свого часу передбачалось останньою редакцією Конституції Української РСР від 20.04.1978).

Крім того, досить перспективним є запропоноване в проекті Конституції України від 01.07.1992 закріплення права громадян України чинити опір спробі протиправної ліквідації демократичного конституційного ладу. Адже, як наголошують В. В. Волошина й І. В. Діордіца, суспільство має природне право на захист будь-якими засобами, аж до збройної боротьби, при порушенні своїх прав і людської гідності [12, с. 688]. При цьому ст. 5 чинної Конституції України проголошує єдиним джерелом влади в Україні народ, який має виключне право визначати й змінювати конституційний лад в Україні, що не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Викладене загалом відображає сутність природного права на повстання, проте прямо не декларує його. Хоча, враховуючи досвід подій Революції Гідності, Помаранчевої революції та інших актів громадянської непокори, чітке конституційне визначення права на повстання (подібно до Естонії, Литви, Німеччини та деяких інших країн) сприяло би більшому сприйняттю цього права з боку держави, забезпеченню його належної реалізації, формулюванню та дотриманню меж і умов здійснення права на повстання.

Зазначимо, що Конституція Української РСР від 20.04.1978 попри зміни, багаторазово внесені до неї вже після відновлення незалежності України, у підсумку так і залишилась конституцією радянського зразка як за предметом регулювання, так і за змістом, не відповідаючи соціально-політичним реаліям розбудови незалежної України. Зокрема, попри проголошення України демократичною правовою державою в основу організації державної влади все ще фактично покладался принцип не розподілу влади, а повновладдя рад народних депутатів, одночасно не визнаючи й самостійність муніципальної влади. Спроби реформування Конституції Української РСР від 20.04.1978 щодо конституційного статусу особи не змінили превалювання в його структурі соціально-економічних прав людини та її обов'язків, що відображали фактичний пріоритет суспільства і держави перед особою (обов'язки сумлінно працювати, сприяти зміцненню могутності держави, виховувати дітей «гідними членами соціалістичного суспільства» і т. ін.). З позицій сьогодення іншими недоліками Конституції Української РСР від 20.04.1978 вбачаємо визнання принципу законності (але не верховенства права в цілому), строковий характер обрання суддів (що не гарантувало їх реальну незалежність), надання Президенту України права встановлювати (фактично у незаконодавчий спосіб) заходи адміністративної відповідальності за окремі порушення тощо.

Привертає увагу й те, що за останньою редакцією Конституції Української РСР від 20.04.1978 громадянин міг бути одночасно депутатом у двох радах, так само члени Ради Міністрів України та виконавчих комітетів місцевих рад за деяким виключенням

могли бути депутатами певних рад. Подібна практика суміщення депутатського мандата існує і сьогодні в деяких зарубіжних країнах (Ізраїль, Науру та ін.). Проте, на нашу думку, вказане унеможливлуватиме однаково ефективне виконання особою своїх обов'язків у складі декількох рад (уряду, виконавчого комітету) і може зумовлювати виникнення в такої особи конфлікту інтересів. Саме тому в контексті оптимізації та підвищення фаховості депутатського корпусу й управлінського апарату наразі не вбачається потреби у поверненні до розглянутої практики.

Разом із тим із позитивного боку слід відзначити закріплення в Конституції Української РСР від 20.04.1978 обов'язку всіх державних і громадських органів виконувати вимоги парламентських комісій, надавати їм необхідні матеріали й документи. Вказане є невід'ємною складовою і гарантією ефективності діяльності робочих органів Верховної Ради України, сприяючи їх належній взаємодії з органами публічної влади, установами та організаціями. При цьому, як ми раніше вже наголошували [13, с. 567], одним із перспективних напрямків конституційної реформи щодо вдосконалення інституту парламентаризму має бути закріплення в Конституції України уточнених функцій парламентських комітетів і тимчасових комісій, засад їх формування, принципів і основних гарантій діяльності.

Істотний вплив на конституційний процес в Україні мало затвердження 08.06.1995 Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування [14]. З одного боку, з позицій сьогодення ухвалення Конституційного Договору дійсно дозволило певною мірою подолати наявну на той час конституційну кризу, знизити соціально-політичну напругу та стимулювати подальший конституційний процес.

Проте з іншого боку, Конституційний Договір від 08.06.1995 був ухвалений для надання певної юридичної сили Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» від 18.05.1995 у зв'язку з неспроможністю парламенту внести пов'язані з ним зміни до Конституції Української РСР

від 20.04.1978. При цьому Конституційний Договір від 08.06.1995, будучи ухваленим на основі політичної доцільності без дотримання процедури внесення змін до Конституції України, мав неоднозначну правову природу й де-юре був лише політико-правовою угодою між парламентом і главою держави, який до того ж не мав законодавчих повноважень. З огляду на це можна говорити про цілеспрямовану підміну в неконституційний спосіб Конституційним Договором від 08.06.1995 чинних на той час положень Конституції Української РСР від 20.04.1978.

У науковій літературі відзначається сприяння Конституційного Договору від 08.06.1995 конституційному процесу, досягненню компромісу між суб'єктами конституційного права, консолідації суспільства та розбудові держави [15, с. 37]. На нашу ж думку, позитивний вплив Конституційного Договору від 08.06.1995 на конституційний процес і державне будівництво не повинен розглядатись як такий, що переважає його негативні наслідки у вигляді неконституційної зміни конституційного ладу України. Адже ухвалення Конституційного Договору від 08.06.1995 саме по собі створює своєрідний прецедент допустимої підміни Конституції України політичною угодою вищих органів державної влади, що не обов'язково матиме і в майбутньому саме позитивні наслідки для конституційного розвитку України.

З приводу змісту Конституційного Договору від 08.06.1995 зауважимо, що його положення не повністю замінили відповідні розділи Конституції Української РСР від 20.04.1978, норми якої продовжували діяти в частині, що узгоджувалась із Конституційним Договором. Такий підхід додатково ускладнив правозастосування, виявляючи безсистемність конституційного регулювання та відсутність остаточної правової визначеності того, які саме положення Конституції Української РСР від 20.04.1978 зберігали чинність.

До позитивних сторін Конституційного Договору від 08.06.1995 можна віднести проголошення принципів верховенства права і розподілу державної влади, визнання пріоритету прав і свобод людини та обов'язку держави щодо їх забезпечення, визнання місцевого самоврядування та його відмежу-

вання від місцевих органів виконавчої влади. Також чітко закріплювався принцип роботи народних депутатів України на постійній основі та заборони поєднання їх діяльності з іншою роботою, що мало на меті не тільки інтенсифікацію роботи депутатського корпусу, але й підвищення його незалежності. Цікавим вбачається і встановлення Конституційним Договором від 08.06.1995 не тільки нижньої (35 років), а й верхньої межі (65 років) вікового цензу для зайняття посади Президента України. Водночас установлення саме такої вікової межі потребує більшого обґрунтування, особливо з огляду на тодішню відсутність аналогічного вікового цензу для інших виборних посадових осіб або, наприклад, суддів Конституційного Суду України.

З іншого боку, навряд чи коректним було закріплення в Конституційному Договорі від 08.06.1995 тези, що «ніхто не може привласнити право здійснювати державну владу», тоді як сам Конституційний Договір був прикладом привласнення парламентом і главою держави функцій у договірний спосіб змінювати Конституцію України. Також, як на нас, у Конституційному Договорі від 08.06.1995 недостатньо чітко визначалась судова система та місце в ній Конституційного Суду України, природа та компетенція місцевого самоврядування, зокрема передбачалось неоднозначне суміщення посад голів місцевих державних адміністрацій та голів обласних і районних рад.

Прийнята 28.06.1996 чинна Конституція незалежної України [16] є фундаментальним правовим актом установчого характеру, що врегульовує найважливіші суспільні відносини, які складаються з приводу засад конституційного ладу, основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, організації публічної влади й адміністративно-територіального устрою України. Конституція України закладає основу сучасних державотворчих процесів і національної правової системи, знаходячи своє втілення та розвиток у конституційно-правовому й галузевому законодавстві. Розгорнута характеристика особливостей чинної Конституції України має бути предметом уже окремих досліджень.

Висновки. Здійснені у 1990–1995 рр. конституційні реформи загалом мали ситуативний і безсистемний характер, не забезпечуючи в умовах інституціалізації вищих органів державної влади незалежної України їх необхідну збалансованість і урівноваженість. Так, Верховна Рада України наділялась широкими повноваженнями не лише у сфері законотворчості, але й щодо спрямування діяльності місцевих рад, ветоування актів глави держави й уряду. З іншого боку, Президент України поєднував статус глави держави та глави виконавчої влади, значні (нерідко абстрактно сформульовані) владні повноваження якого в тих же сферах суспільних відносин зумовлювали виникнення державно-правових конфліктів між главою держави і парламентом.

За Конституційним Договором 1995 р. суттєво посилювались повноваження Президента України як глави держави та глави державної виконавчої влади насамперед відносно уряду й інших органів виконавчої влади. Натомість Верховна Рада України фактично була позбавлена не тільки невластивих управлінських повноважень, але й важелів впливу на формування уряду та засобів парламентського контролю за діяльністю виконавчої влади, низки кадрових повноважень. Така модель організації де-факто президентської республіки не повною мірою відображала тодішні вектори конституційного розвитку України, надто послаблюючи конституційний статус парламенту на тлі його вагомості соціально-політичної ролі. З огляду на це певні політичні протистояння між Президентом України та Верховною Радою України тривали до прийняття нової Конституції України.

Зазначені особливості конституційного процесу в перші роки незалежності України мають бути враховані в рамках сучасної конституційної реформи, зокрема щодо дотримання процедури внесення конституційних змін, закріплення права на повстання та можливості відкликання глави держави, деталізації порядку виконання його обов'язків і основ громадянського суспільства, врегулювання питання подвійного громадянства тощо.

Список використаних джерел

1. Декларація про державний суверенітет України : від 16.07.1990 № 55-ХІІ. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
2. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : від 20.04.1978 № 888-ІХ. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1978. № 18. Ст. 268.
3. Про Концепцію нової Конституції України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 19.06.1991 № 1213-ХІІ. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1991. № 35. Ст. 466.
4. Крусян А. Р. Формування та розвиток громадянського суспільства в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 36–45.
5. Жаровська І. М. Інститут народної ініціативи — шлях формування відкритої влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 32–39.
6. Смук М. М. Запровадження права народної законодавчої ініціативи як напрямок конституційної реформи в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 1. С. 41–45.
7. Висновок Конституційного Суду України від 13.11.2019 № 5-в/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 99. Ст. 3319.
8. Про всеукраїнський та місцеві референдуми : Закон України від 03.07.1991 № 1286-ХІІ. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1991. № 33. Ст. 443.
9. Руслан Стефанчук анонсував закон про відкликання народних депутатів України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/202744.html>.
10. Про проект нової Конституції України : Постанова Верховної Ради України від 01.07.1992 № 2525-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 37. Ст. 550.
11. Константиновський С. Щодо питання множинного громадянства в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 163–167.
12. Волошина В. В., Діордіца І. В. Право на повстання. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 686–689.
13. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус парламентських комітетів в Україні : монографія. Харків : Майдан, 2019. 620 с.
14. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період

- до прийняття нової Конституції України : від 08.06.1995 № 1к/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
15. Максакова Р. М. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України та його вплив на процеси конституювання влади в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 34–38.
16. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

References

1. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy. (1990). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR*, 31, art. 429. [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia (Osnovnyi Zakon) Ukrainiskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki. (1978). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR*, 18, art. 268. [in Ukrainian].
3. Pro Konseptsiu novoi Konstytutsii Ukrainy: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR vid 19.06.1991 No 1213-XII. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR*, 35, art. 466. [in Ukrainian].
4. Krusian A. R. (2015). Formuvannia ta rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini: konstytutsiino-pravovy aspekt. *Visnyk Pivdennoho rehionalnogo tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 5, 36–45. [in Ukrainian].
5. Zharovska I. M. (2010). Instytut narodnoi initsiatyvy – shliakh formuvannia vidkrytoi vlady. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 3, 32–39. [in Ukrainian].
6. Smuk M. M. (2018). Zaprovadzhennia prava narodnoi zakonodavchoi initsiatyvy yak napriamok konstytutsiinoi reformy v Ukraini. *Biuletен Ministerstva yustytzii Ukrainy*, 1, 41–45. [in Ukrainian].
7. Vysnovok Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy: vid 13.11.2019 No 5-v/2019. (2019). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, 99, art. 3319. [in Ukrainian].
8. Pro vseukrainskyi ta mistsevi referendumy: Zakon Ukrainy vid 03.07.1991 No 1286-XII. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR*, 33, art. 443. [in Ukrainian].
9. Ruslan Stefanchuk anonsuvav zakon pro vidklykannia narodnykh deputativ Ukrainy. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/202744.html> [in Ukrainian].
10. Pro proekt novoi Konstytutsii Ukrainy: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 01.07.1992 No 2525-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 37, art. 550. [in Ukrainian].
11. Konstantynovskiy S. (2018). Shchodo pytannia mnozhynnoho hromadianstva v Ukraini. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 5, 163–167. [in Ukrainian].

12. Voloshyna V. V., Diorditsa I. V. (2017). Pravo na povstannia. *Molodyi vchenyi*, 10, 686–689. [in Ukrainian].
13. Zozulia O. I. (2019). Konstytutsiino-pravovyi status parlamentskykh komitetiv v Ukraini. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
14. Konstytutsiinyi Dohovir mizh Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy ta Prezydentom Ukrainy pro osnovni zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia derzhavnoi vlady i mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini na period do pryiniattia novoi Konstytutsii Ukrainy: vid 08.06.1995 No 1k/95-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 18, art. 133. [in Ukrainian].
15. Maksakova R. M. (2015). Konstytutsiinyi dohovor mizh Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy ta Prezydentom Ukrainy ta yoho vplyv na protsesy konstytuiuvannia vlady v Ukraini. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*, 3, 34–38. [in Ukrainian].
16. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No 254k/96-VR. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, art. 141. [in Ukrainian].

О. И. Зозуля

Конституционный процесс в первые годы независимости Украины

***Аннотация.** Выполнен анализ хода и содержания конституционного процесса в первые годы независимости Украины, определена сущность и особенности изменений, внесенных в Конституцию Украинской ССР 1978 г., ряда конституционных проектов и Конституционного Договора 1995 г., а также обоснованы пути совершенствования современной конституционной реформы в Украине.*

***Ключевые слова:** конституционный процесс, независимость, Конституционный Договор, Конституция, Украина.*

O. I. Zozulia

Constitutional Process in the First Years of Independence of Ukraine

***Summary.** The analysis of the course and content of the constitutional process in the first years of Ukraine's independence is performed, also it was determined the essence and features of the amendments to the Constitution of the Ukrainian SSR of 1978, a number of constitutional drafts and the Constitutional Treaty of 1995. The constitutional process in Ukraine for the development, adoption and amendment of the Basic Law at different stages of the thirtieth anniversary of Ukraine's independence has different preconditions, goals and content.*

It has been established that the constitutional reforms carried out in 1990–1995 were generally situational and unsystematic, failing to ensure the necessary

balance and equilibrium in the context of the institutionalization of the highest state authorities of independent Ukraine. Thus, the Verkhovna Rada of Ukraine was endowed with broad powers not only in the field of law-making, but also in directing the activities of local councils of people's deputies, vetoing acts of the head of state and government. On the other hand, the President of Ukraine combined the status of the head of state and the head of the executive branch, whose significant (often abstractly formulated) powers in the same spheres of public relations led to state-legal conflicts between the head of state and parliament.

According to the Constitutional Treaty of 1995, the powers of the President of Ukraine as head of state and head of state executive power were significantly strengthened, who independently formed the government, appointed and dismissed heads of all executive bodies, repealed their acts, etc. Instead, the Verkhovna Rada of Ukraine was effectively deprived not only of uncharacteristic administrative powers, but also of sufficient levers of influence on the formation of the government and means of parliamentary control over the activities of the executive branch, as well as independent personnel powers. This model of organization of the de facto presidential republic did not fully reflect then vectors of constitutional development of Ukraine, too weakening the constitutional status of parliament against the background of its important socio-political role. In view of this, certain political confrontations between the President of Ukraine and the Verkhovna Rada of Ukraine continued until the adoption of the new Constitution of Ukraine. Proper consideration of the ambiguous experience of such constitutional reform will contribute to the consistency and balance of modern constitutional reforms in Ukraine.

Keywords: constitutional process, independence, Constitutional Treaty, Constitution, Ukraine.